

5. Sokolov, D.V., Titov, A.B. and Shabanova, M.M. (1997), *Predposylki analiza i formirovanie innovatsionnoy politiki* [Background analysis and formation of innovation policy], GUJEF, St.-Peterburg, Russia, 32 p.
6. Gohberg, L.M. (1996), *Statistika nauki i innovatsiy. Kratkiy terminologicheskiy slovar* [Statistics of science and innovation. A short glossary of terms], Centr issledovaniy i statistiki nauki, Moscow, Russia, 221 p.
7. Tviss, B. (1989), *Upravlenie nauchno-tehnicheskimi novovvedeniyami* [Management of scientific and technical innovations], translated from english, Ekonomika, Moscow, Russia, 271 p.
8. Fatkhutdinov, R.A. (2000), *Konkurentosposobnost: ekonomika, strategiya, upravlenie* [Competitiveness: economics, strategy, management], INFRA, Moscow, Russia, 312 p.
9. Shybravska, O.B. and Prokopenko, K.O. (2013), "Prospects for the modernization of the agricultural sector of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no. 8, pp. 64-76.
10. Shumpeter, J. (1982), *Teoriia ekonomicheskogo razvitiya* [Theory of economic development], Progress Moscow, Russia, 455 p.

Рецензент: д.е.н., доцент кафедри економічної теорії та економіки с.-г.
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету О.В. Гончаренко

УДК 338.3.01

Панухник Я.Г.,
к.е.н., асистент кафедри економічної кібернетики
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя

СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ У МУНІЦИПАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Panukhnyk Ia.H.,
cand.sc.(econ.), assistant of the department of economic cybernetics
Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University

SOCIALLY RESPONSIBLE ACTIVITY AS A TOOL FOR MODERNIZATION OF TECHNOLOGIES FOR ENTERPRISE MANAGEMENT IN MUNICIPAL ECONOMIC SYSTEM

Постановка проблеми. Сталий розвиток економіки в сучасних умовах базується на імплементації принципів соціально відповідальної діяльності у всіх сферах функціонування держави, починаючи із механізмів функціонування мікроєдиниць підприємницького сектору та фізичних осіб, і закінчуючи зовнішньоекономічною діяльністю національного господарства. Розуміння важливості даного аспекту усіма суб'єктами господарювання набуває критичного значення, оскільки успіх держави в довгостроковій перспективі неможливий без новітніх інструментів модернізації управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виявлення принципових ознак соціальної відповідальності перебуває в полі уваги багатьох дослідників, зокрема О.П. Гоголя та І.П. Кудінова [1], О.Ф. Новікова, М.Є. Дейча, О.В. Панькова [2], І. Царик [3] та інших.

Недостатньо дослідженими залишаються питання розробки та застосування соціальних технологій у системі управління підприємством, що становить основу соціально відповідального бізнесу.

Постановка завдання. Метою статті є концептуалізація соціальних технологій в управлінні підприємством шляхом вирішення наступних завдань:

- визначення місця екологічної діяльності в роботі підприємства в межах концепції сталого розвитку;
- структурування функцій соціальних технологій управління підприємством;
- розробки інструментарію мотиваційного механізму здійснення підприємствами соціально відповідальної діяльності.

Об'єктом дослідження є процеси управління промисловими підприємствами.

Предмет дослідження – окремі аспекти концепції сталого соціально відповідального розвитку приладобудівного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні умови господарювання у ролі важливого напрямку розвитку підприємства потребують виокремлення розвитку соціально відповідальної

діяльності підприємства, елементами якого мають бути: захист довкілля, співпраця з місцевими громадами і місцевими органами державної влади, етизація роботи працівників. Це обумовлює необхідність обґрунтування сутнісного і змістового наповнення соціально відповідальної діяльності як інструмента модернізації технологій управління підприємством, зокрема приладобудівної галузі, у муніципальній економічній системі.

Модернізація технологій управління підприємством повинна стосуватися конкретних сфер його діяльності та потребує певних підходів, адаптованих до умов цих сфер. Однією з таких сфер є соціальна. З огляду на це, доцільним є розгляд соціально відповідальної діяльності і як інструмента соціальних технологій управління приладобудівним підприємством, і як інструмента модернізації технологій управління ним у муніципальній економічній системі.

Загалом, соціальну технологію розглядають як:

- 1) спеціально організовану сферу (систему) знань про способи і процедури оптимізації життєдіяльності людей;
- 2) спосіб здійснення діяльності на основі її раціонального розчленування на процедури та операції;
- 3) метод управління соціальними процесами, який забезпечує систему їх відтворення;
- 4) істотну характеристику людської діяльності з цілеспрямованого перетворення соціальних об'єктів [4].

Під соціальною технологізацією в управлінні приладобудівним підприємством слід розуміти процес активного впливу на його функціонування і розвиток та роботу його персоналу задля запобігання або усунення їх розбалансованості шляхом використання соціальних технологій.

Соціальні технології в управлінні підприємством виступають сукупністю методів та інструментів, що використовуються для досягнення мети соціального розвитку. Така мета для процесу функціонування та розвитку підприємства повинна мати внутрішню і зовнішню спрямованість і бути досягнута шляхом використання:

- способів і методів управлінського впливу на підприємство та його працівників з метою покращення їх роботи;
- методів та інструментів управлінського впливу на функціонування і розвиток підприємства з урахуванням тих фактів, що воно є елементом муніципальної економічної системи, розміщене на певній території, чинить вплив на довкілля.

Тобто, соціальна технологія в управлінні підприємством має виступати не стільки у ролі жорсткої регламентації його функціонування і розвитку, скільки засобом стимулювання підприємства до самомотивації та самовдосконалення.

Практика роботи підприємств свідчить про значимість для них питання підтримки роботи системи управління, яка базується на інструкціях, вказівках, організаційних регламентах як формах реалізації засобу самозбереження. У той же час в умовах ринкового реформування для управління підприємством пріоритетним має бути:

- досягнення підприємством результатів (економічних, результатів щодо здійснення соціально відповідальної діяльності);
- спрямування отриманого прибутку у інноваційний розвиток підприємства;
- забезпечення якості продукції, що виробляється, та її конкурентоспроможності;
- визначення відповідальності управлінських кадрів за ризики (економічні, соціальні, екологічні, ризики невиконання завдань працівниками), яким піддається підприємство, його працівники, споживачі продукції, місцева громада.

Змістове навантаження соціальних технологій в управлінні підприємством розкривається через поопераційне, поетапне здійснення діяльності суб'єктами управління, яка націлена на впровадження цих технологій.

Основні функції соціальних технологій в управлінні підприємством подані в таблиці 1.

Соціальні технології в управлінні підприємством уможливають виключення з його діяльності елементів, які не тільки можуть перешкодити досягненню суспільних, муніципальних і організаційних цілей, а й не сприяють їх досягненню.

Репутація вітчизняних підприємств у сучасних умовах все більше залежить не тільки від їхньої прибутковості, якості продукції, але й від їх активності у сфері соціальної відповідальності. Тому сьогодні підприємства більше уваги поряд із питанням їх економічного розвитку приділяють питанню інтеграції соціальної відповідальності у загальну стратегію їх розвитку. Виходячи з того, що стратегічний підхід до управління є передумовою ідентифікації векторів модернізації технологій управління підприємством у муніципальній економічній системі, – однозначним є позиціонування соціально відповідальної діяльності як інструмента модернізації таких технологій.

Зелена книга Європейського Союзу (2001 р.) визначає соціальну відповідальність бізнесу (СВБ) як «інтеграцію соціальних та екологічних аспектів у щоденну комерційну діяльність підприємств та в їхню взаємодію із зацікавленими сторонами на добровільній основі» [5].

Таблиця 1

Функції соціальних технологій в управлінні підприємством

№ з/п	Назва функції	Зміст функції
1	Нормативна	Полягає у формуванні системи норм і нормативів роботи підприємства, стандартів його діяльності.
2	Стабілізацій та розвитку	Ґрунтується на тому, що соціальна технологія в управлінні підприємством є інструментом забезпечення стабільної роботи організаційних підсистем і забезпечення їх розвитку.
3	Раціоналізацій	Виходить з того, що соціальні технології в управлінні підприємством є найбільш раціональною формою цілеорієнтації його роботи в соціальному аспекті.
5	Регулятивно-управлінська	Передбачає, що соціальні технології в управлінні підприємством є важливим засобом впливу на соціальні процеси, що протікають на ньому, а також за його межами.
6	Перетворювальна	Спрямовує соціальну технологію в управлінні підприємством на зміну організаційно-соціально-екологічного простору в інтересах працівників, споживачів, місцевої громади.

Джерело: розробка автора

Всесвітня ділова рада за сталий розвиток (WBCSD) визначає соціальну відповідальність як «зобов'язання бізнесу сприяти усталеному економічному розвитку, працюючи з робітниками, їхніми сім'ями, місцевою громадою та суспільством у цілому для поліпшення якості їхнього життя» [6].

Соціально відповідальною вважається та організація, яка підтримує та зберігає навколишнє природне середовище, а також робить свій внесок у спільноту, в якій живуть та працюють її співробітники.

Структура соціальної відповідальності складається з декількох рівнів: відповідальність перед споживачем, відповідальність перед підлеглими, відповідальність перед суспільством, країною, відповідальність перед акціонерами чи компаньйонами.

Найпоширенішими різновидами практик соціалізації бізнесу в Україні виступають такі аспекти діяльності бізнесу: відносини бізнесу з місцевими громадами (благодійність та підтримка соціальних програм, забезпечення освіти членам громади); трудові відносини з працівниками (дотримання трудових прав персоналу, навчання, створення безпечних умов праці, своєчасна виплата зарплати, відсутність дискримінації у правах і зарплаті, медичне страхування), вплив на навколишнє середовище (надання переваги альтернативним джерелам енергії, виробництво екологічно чистої продукції, зменшення викидів, будівництво очисних споруд); управління соціальною відповідальністю бізнесу як елемент корпоративного управління (визначення груп впливу та налагодження діалогу, визначення місії і цілей, включення їх у політику керівництва) [7].

Екологічна відповідальність як елемент соціальної відповідальності є передумовою забезпечення життєдіяльності суспільства, місцевої громади, самого підприємства.

Як зазначає Н. Кривокульська, в сучасних умовах Україна повинна вирішити проблеми, які пов'язані із стабілізацією та покращенням стану навколишнього природного середовища, встановленням прямого зв'язку між економічним зростанням й екологічною ситуацією, впровадженням системи екологічно збалансованого використання природних ресурсів, імплементацією системи екологічного менеджменту. Цього можна досягти, перш за все, через проведення організаціями соціально відповідальної діяльності [8].

Перевагами здійснення екологічної діяльності в рамках соціально відповідальної роботи підприємства визначимо:

- якість довкілля, отримана в результаті такої діяльності, дозволить уникнути суспільству, муніципальному утворенню і підприємству втраченої вигоди;

- завдяки використанню екологоорієнтованих технологій, виробництву екологічно чистішої продукції зросте конкурентоспроможність підприємства на ринку, покращиться його репутація, імідж.

Об'єкти екологічної соціально відповідальної діяльності приладобудівного підприємства систематизуємо наступним чином:

- довкілля і відповідна його якість;
- продукція, що виробляється;
- основні засоби підприємства;
- стан використання підприємством ресурсів, у тому числі, природних;
- процес виробництва продукції.

Репрезентована множина об'єктів екологічної соціально відповідальної діяльності підприємства є свідченням того, що його функціонування і розвиток повинні бути побудовані на еколого-економічних законах, підходах і принципах. Важливим у цьому контексті використання підходу «життєвого циклу». Він має цілеорієнтуватись на: зменшення екодеструктивного впливу приладобудівного підприємства

на довкілля; забезпечення ефективності його діяльності з урахуванням еколого-економічної, соціальної, техніко-технологічної складових; виробництво екологічно чистої продукції.

Отже, екологічна соціально відповідальна діяльність приладобудівного підприємства має віддзеркалюватись в усіх процесах, що мають місце на підприємстві, зокрема, пов'язаних із:

- використанням природних ресурсів;
- захистом довкілля;
- «озелененням» виробництва.

До недоліків здійснення підприємствами соціально відповідальної діяльності віднесемо:

- важливе питання долучення підприємств до вирішення екологічних, соціальних проблем муніципальних утворень комплексно не розглядається на жодному рівні (ні загальнодержавному, ні регіональному, ні місцевому);

- питання мотивування співпраці підприємств з органами місцевого самоврядування у реалізації соціальної, еколого-економічної політики, зазвичай, вирішуються цими органами непослідовно;

- несистемність і хаотичність використання мотиваційного механізму забезпечення співпраці підприємств з органами місцевого самоврядування у реалізації соціальної, еколого-економічної політики гальмують залучення інвестицій у соціальну і екологічну сфери;

- відсутність відкритості і прозорості у здійсненні соціально відповідальної діяльності.

Головну роль в усуненні цих недоліків повинна відігравати держава. Через розвиток державно-приватного партнерства вона зможе створити сприятливі умови для формування мотиваційного механізму здійснення приладобудівними підприємствами соціально відповідальної діяльності. Доцільно, щоб такий механізм виступав синтезом інструментів, представлених на рисунку 1.

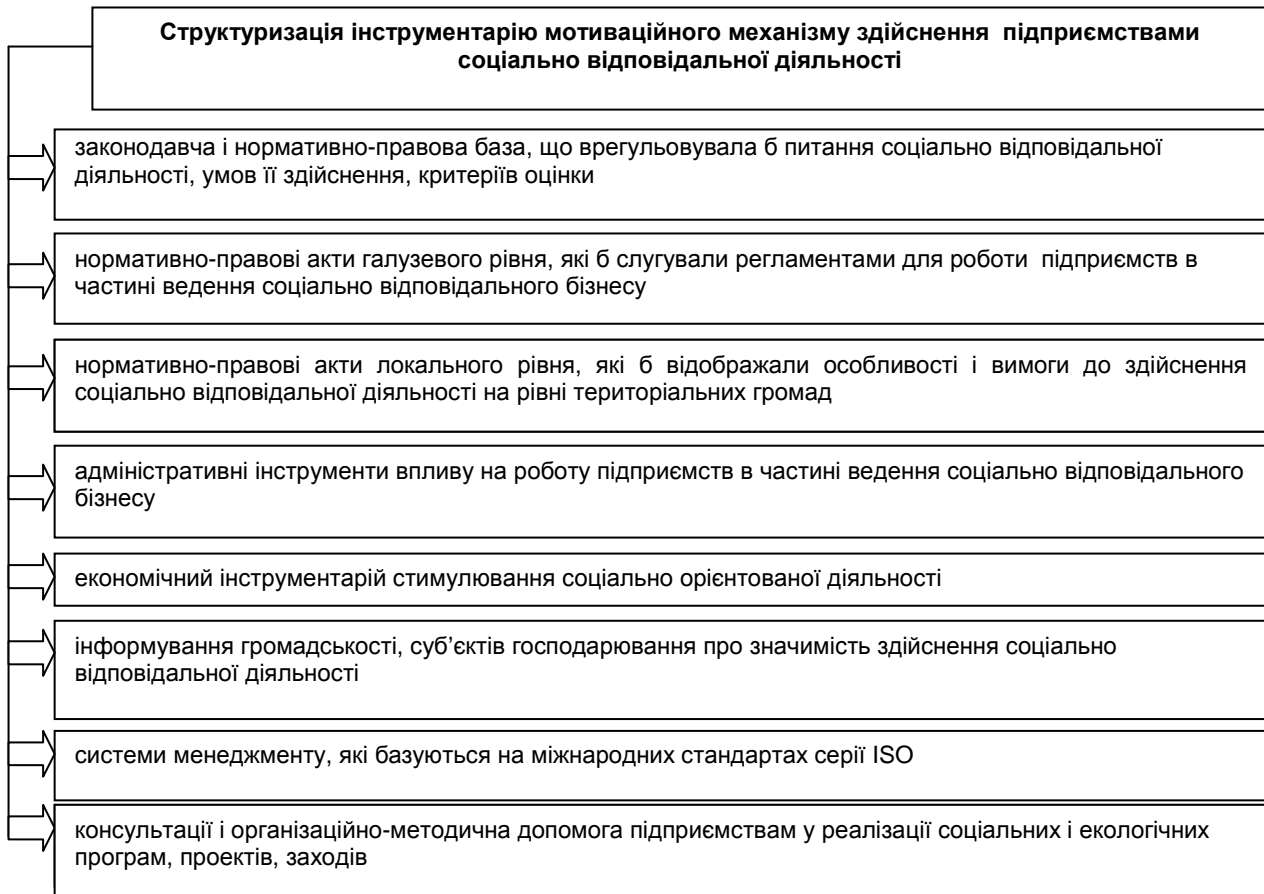

Рис. 1. Структуризація інструментарію мотиваційного механізму здійснення підприємствами соціально відповідальної діяльності

Джерело: сформовано автором

Отже, доцільними інструментами мотиваційного механізму здійснення підприємствами соціально відповідальної діяльності повинні стати:

- законодавча і нормативно-правова база, що врегульовувала б питання соціально відповідальної діяльності, умов її здійснення, критеріїв оцінки;
- нормативно-правові акти галузевого рівня, які б слугували регламентами для роботи підприємств в частині ведення соціально відповідального бізнесу;

- нормативно-правові акти локального рівня, які б відображали особливості і вимоги до здійснення соціально відповідальної діяльності на рівні територіальних громад;
- адміністративні інструменти впливу на роботу підприємств в частині ведення соціально відповідального бізнесу (встановлення стандартів щодо ведення соціально відповідального бізнесу, здійснення моніторингової діяльності тощо);
- економічний інструментарій стимулювання соціально орієнтованої діяльності (податкові пільги у частині використання коштів на реалізацію соціальних і екологічних програм; зниження відсоткової ставки за кредити на купівлю екологічно орієнтованої техніки, підвищення цін на екологічно чисту продукцію та ін.);
- інформування громадськості, суб'єктів господарювання про значимість здійснення соціально відповідальної діяльності;
- систем менеджменту, які базуються на міжнародних стандартах серії ISO, приміром, Міжнародна організація стандартизації розробила міжнародний стандарт для КСВ ISO 26000. Ним визначаються вказівки для керівництва про те, як підприємства та організації можуть працювати соціально відповідальним чином, що розуміють як дії в рамках етичних норм з метою внеску в здоров'я і благополуччя суспільства. Стандарт серії ISO 26000:2010 допомагає визначити суть соціальної відповідальності в реалізації компаніями принципів ефективних дій та ілюструє передовий досвід у галузі соціальної відповідальності в глобальному масштабі [9];
- консультації і організаційно-методична допомога підприємствам у реалізації соціальних і екологічних програм, проектів, заходів.

Підтвердженням цього є опитування українських компаній, яким було запропоновано на вибір п'ятнадцять тверджень про сутність СВБ. Більша частина компаній відносить до СВБ впровадження соціальних програм: поліпшення умов праці персоналу (65,5 %), розвиток персоналу та його навчання (63,2 %), благодійну допомогу громадськості (56 %), етичне відношення до покупців (49,5 %). Меншу увагу підприємці приділяють участі у регіональних програмах розвитку (32,3 %), реалізації екологічних програм (29,8 %) та відкритому поданні інформації про діяльність компанії (18,7 %) [10].

Використання у мотиваційному механізмі здійснення підприємствами соціально відповідальної діяльності такого інструментарію дозволить отримати такі переваги:

- забезпечить цілісний, комплексний розгляд проблем соціально відповідального ведення бізнесу з урахуванням можливостей і підприємств, і муніципальних утворень;
- створить відповідні умови для розв'язання проблеми мотивування співпраці підприємств з органами місцевого самоврядування у реалізації соціальної, еколого-економічної політики, що виключить спонтанність і непослідовність у вирішенні цих проблем;
- усуне елементи несистемності і хаотичності у використанні мотиваційного механізму забезпечення співпраці підприємств з органами місцевого самоврядування у реалізації соціальної, еколого-економічної політики, що, в свою чергу, уможливить активніше залучення інвестицій у соціальну й екологічну сфери.

Приміром, використання інструментарію мотиваційного механізму здійснення підприємствами соціально відповідальної діяльності в рамках удосконалення співпраці з місцевими громадами і місцевими органами державної влади забезпечить: прозорість і відкритість діяльності і органів влади, і суб'єктів господарювання; активну взаємодію органів влади, бізнесу, громадськості на засадах партнерства; долучення підприємств до вирішення питань місцевого значення; покладення в основу оцінювання діяльності і приладобудівних підприємств, і місцевих органів державної влади критеріїв соціальної і екологічної ефективності.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, соціально відповідальна діяльність, у цілому, повинна виступати універсальним видом взаємодії усіх суб'єктів регулювання муніципальної економічної системи та гарантом того, що вони оцінюватимуть наслідки власної діяльності для держави і державних органів, які виконують визначені нею функції, суб'єктів господарювання, громадян з метою забезпечення подальшого суспільного розвитку. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробки теоретичного та прикладного характеру, пов'язані з вдосконаленням механізмів та відповідного інструментарію модернізації технологій управління підприємствами стосовно вимог сталого розвитку економіки.

Література

1. Гоголя О.П. Соціальна відповідальність бізнесу : монографія / О.П. Гоголя, І.П. Кудінова ; Кабінет Міністрів України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Ніжин : Лисенко М. М., 2011. – 175 с.
2. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія / О.Ф. Новікова, М.Є. Дейч, О.В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 296 с.
3. Царик І.М. Регулятивні інструменти посилення соціальної відповідальності бізнесу в системі національної економіки : монографія / І.М. Царик ; Черніг. держ. ін-т права, соц. технологій та праці. – Чернігів : [б. в.], 2011. – 152 с.

4. Новіков Б.В. Основи адміністративного менеджменту : навч. посіб / Б.В. Новіков, Г.Ф. Сініок, П.В. Круш. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 560 с.
5. Зелена книга Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rspenergy.ru/main/static.asp?art_id=1552.
6. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://brc.undp.org.ua/img/publications/ua_wdp_src_csr05.pdf
7. Комарницький І.Ф. Соціальна відповідальність бізнесу як інструмент управління сучасним підприємством [Електронний ресурс] / І.Ф. Комарницький, З.І. Галушка. – Режим доступу: http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/7_1.pdf.
8. Кривокульська Н.М. Еколого орієнтована соціально відповідальна діяльність організацій: сутнісна характеристика і принципи реалізації. Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян: монографія : у 2-х т. / за ред. Г.Г. Півняка; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – Т.1. – 629 с., С. 519-525.
9. Чала Ю.В. Соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки [Електронний ресурс] / Ю.В. Чала // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Випуск 40. – С. 275-284. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pprbsu_2014_40_32.pdf.
10. Результати опитування: соціальна відповідальність бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/files/SURVEY_UKR.pdf.

References

1. Hohulia, O.P. and Kudinova, I.P. (2011), *Sotsialna vidpovidalnist biznesu* [Social Responsibility of the business], monograph, Lysenko M., Nizhyn, Ukraine, 175 p.
2. Novikova, O.F., Deich, M.Ye., Pankova O.V. et al. (2013), *Diahnostyka stanu ta perspektyv rozvytku sotsialnoi vidpovidalnosti v Ukraini (ekspertni otsinky)* [Diagnosis of state and development prospects of social responsibility in Ukraine (expert assessment)], monograph, Donetsk, Ukraine, 296 p.
3. Tsaryk, I.M. (2011), *Rehuliatyvni instrumenty posylennia sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu v systemi natsionalnoi ekonomiky* [Regulatory instruments of corporate social responsibility strengthening in the system of national economy], monograph, Chernihiv, Ukraine, 152 p.
4. Novikov, B.V., Siniok, H.F. and Krush, P.V. (2004), *Osnovy administrativnoho menedzhmentu* [Fundamentals of administrative management], tutorial, Tsentр navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 560 p.
5. "Green Paper the European Union", available at: http://rspenergy.ru/main/static.asp?art_id=1552 (access date December 01, 2015).
6. "Social responsibility: understanding and implementation", available at: http://brc.undp.org.ua/img/publications/ua_wdp_src_csr05.pdf (access date November 10, 2015).
7. Komarnytskyi, I.F. and Halushka, Z.I. "Corporate Social Responsibility as a tool of modern enterprise management", available at: http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/7_1.pdf (access date December 01, 2015).
8. Kryvokulska, N.M. (2014), *Ekoloho orientovana sotsialno vidpovidalna diialnist orhanizatsii: sutnisna kharakterystyka i pryntsyipy realizatsii* [Ecological oriented socially responsible activities of organizations: the essential characteristics and principles of implementation], in monograph *Sotsialna vidpovidalnist vlady, biznesu, hromadian* [Social responsibility of government, business and citizens], NHU, Dnipropetrovsk, Ukraine, 629 p., Vol.1, pp. 519-525.
9. Chala, Yu.V. (2014), "The social responsibility of enterprises as the foundation of innovation development of the modern economy", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, issue 40, pp. 275-284, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pprbsu_2014_40_32.pdf (access date December 01, 2015).
10. "The results of the survey: social responsibility in Ukraine", available at: http://un.org.ua/files/SURVEY_UKR.pdf. (access date December 11, 2015).

Рецензент: д.е.н., професор Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя Б.М. Андрушків